

Berättelser om Attsjö Torsagårds torp, backstugor och fastigheter

Innehållsförteckning:

Drakängen	
Grytemo – Johanna Tengbom, lärarinna	sid 2
Källelund – Peter Magnus Medin, f.d. soldat	sid 8
Lövängen	
Lilla Hassleryd	
Stora Hassleryd – Kjerstin Nilsson och Sven Peter Johansson ...	sid 14
Thorsbäck – Marta Petersdotter, lärarinna	sid 2
Westratorp – backstugan där Israel Petterssons försökte giftmörda sin hustru Helena	sid 16

Furuby sockens första småskolelärarinnor bodde alla i Attsjö; Johanna på Grytemo, Lovisa på Johanstorp och Martha på Byestad och Torsabäck.

År 1842 trädde folkskolestadgan i kraft i Sverige, men den mötte starkt motstånd på många håll i landet. Furuby socken använde sig av det femåriga anståndet som staten medgav och menade att föräldrarna i denna lilla fattiga socken behövde barnens arbete för att kunna överleva. Fem år senare gavs ingen pardon och 1847 tillträdde den nyutexaminerade folkskolläraren Magnus Andersson från Tolg sin tjänst som Furubys förste examinerade lärare. Eleverna förväntades kunna läsa när de började skolan. Barnen i Attsjö skulle få undervisning vartannat år. Under tre månader 1858 bodde skolläraren på Jöns Markussons gård, där han i ett av rummen undervisade femtio barn i katekes, biblisk historia, skrivning och räkning.

År 1858 kom en förordning från Kunglig Maj:t om att avlasta folkskolan genom att inrätta småskolor för de yngsta eleverna och man rekommenderade att kvinnor tillsattes som lärarinnor. De behövde inte vara examinerade, men skulle vara kända för sann gudsfruktan och ha sedlig vandel. Eftersom lönen skulle betalas av föräldrarna förordade skolrådet i Furuby "en enklare person från det egna skoldistriktet" framför någon som var utexaminerad, eftersom det blev billigare så. År 1859 antogs Martha Petersdotter i Byestad till lärarinna för "småbarnsskolan" i Furuby socken. Vem var då denna kvinna som på grund av sin ringa kroppslängd allmänt kallades för Lilla-Martha?

Martha Petersdotter föddes 30 April 1818 i Uråsa. När föräldrarna gifte sig tre månader senare var hennes mor Ingjerd Carlsdotter 38 år och fadern Petter Svensson 26 år och tjänade som piga respektive dräng på Uråsa Trottagård. I vigselboken står noterat att Petter föregående år hade lägrat pigan Maria från Holmahult, men kommissarie Schröder, som hade väckt åtal mot dem för att de hade haft sex utan att vara gifta, intygade att domstolen hade uttröt att Petter inte hade avgivit något äktenskapslöfte till Maria. Därför var han nu fri att gifta sig med Ingjerd, som han samma år hade lägrat under äktenskapslöfte. De första åren som gifta var Petter brukare på gården Gemslösa i Uråsa och framtiden såg ljus ut, men 1823 återvände han med hustru och barn till Trottagård och 1826 hittar vi dem utfattiga i en backstuga under Uråsa Postgård. Två år senare dog Ingjerd i nervfeber (tyfus) 48 år gammal och Petter blev änklings vid 36 års ålder med barnen Martha, Johannes och Daniel, 10, 8, respektive 4 år. I kyrkboken finns följande anmärkning : "Peter Svensson berättar att han blivit arresterad och straffad för stöld och undergått kyrkoplikt tvenne gånger." Vi vet att upprepade stöld på denna tid betraktades som ett allvarligt och skambelagt brott, men vi vet inte vad som är hönan och vad som är ägget. Hamnade familjen på obestånd för att Petter hade stulit eller började han stjäla efter att familjen hade blivit utfattig?

Sjutton år gammal lämnade Martha anställningen som piga på gården Svenshult i Uråsa för att hösten 1835 flytta till Älmeboda. Ett halvår senare skickas hon tillbaks med en attest som angav att flickan var sjuklig och värkbruten och oförmögen till tjänst. Martha kryade på sig och arbetade de följande åren som piga bl.a. i Backaryd och Asarum i Blekinge samt två år på Hovmantorps säteri. 1845 finner vi Martha på Byestad i Attsjö hos Sven Johannesson Ask och hans hustru Eva Magnidotter, men den kortvuxna kvinnan klarade efter två år inte av det fysiskt krävande pigjobbet. Prästen antecknade att Martha var både utfattig och klensint och hade fallandesot (epilepsi). Däremot kunde hon Luthers katekes och förklaringarna utantill, läste bra i bok, gick regelbundet i kyrkan och tog nattvarden. Lilla-Martha, som hon kallades i Attsjö, hade tur för år 1848 var det planerat att folkskollärare Andersson skulle börja undervisa barnen i Attsjö och då krävdes att dessa borde kunna läsa, vilket många av dem inte kunde. Lilla-Martha fick hålla "privat skola" med de yngre barnen i Attsjö skolrote och tilläts bo kvar på Byestad, men vi vet inte om hon undervisade i barnens hem eller på Byestad. Backstugan Skolhem uppfördes troligen 1857 och där fick Lilla-Martha bo och hålla skola. 1858 antogs förordningen från Kunglig Maj:t om att inrätta småskolor och året därpå, anställdes Martha Petersdotter i Byestad till lärarinna för småbarnsskolan i Furuby socken. Det fanns alldeles för många barn för bara en lärarinna och 1859 indelades småskolorna i två distrikt. Lilla-Martha undervisade i Kårestad och Attsjö, medan Johanna Tengbom från torpet Grytemo i Attsjö undervisade i Fägerstad, Furuby och Västorp.

Johanna Tengbom föddes juldagen 1822 på Attsjötorp, där hennes morfar hade varit brukare. Tre månader efter hans död i augusti 1821, togs lysning ut mellan dottern Elin 18 år och den nästan dubbelt så gamle Jonas Johannesson Tengbom, som var född i Tävelsås och hade varit soldat (landsvärnsman). Efter giftermålet blev Jonas och Elin ägare till 1/8 Attsjötorp och där föddes fem barn. Det var en sorgens dag när familjen måste sälja gården och 1835 flytta till den gamla dåliga torpstugan på Josefstorp i Attsjö. Torpet som anlades redan på 1700-talet hade nu degraderats till backstuga, eftersom jorden brukades under Attsjö Kronogård, som ägdes av bergsrådet Johan Lorentz Aschan. Säkerligen både frös och hungrade Jonas, Elin och deras sju barn många gånger under de sex åren som familjen var inhyst på Josefstorp. När äldsta dottern Johanna konfirmerades 1838, noterades det i husförhörlängden att hon var värkbruten. Furuby församlingen hade vid flera tillfällen tidigare under Johannas uppväxt bekostat att flickan fick åka och dricka brunn för att lindra, och kanske kunna bota, hennes svåra sjukdom. Troligen led hon av barnreumatism (juvenil reumatoid artrit). Sjutton år gammal började Johanna tjäna som piga på Furuby Kullagård och flyttade året efter till Herråkra, trots sin handikappande ledvärk, men klarade inte av pigjobbet. På 1800-talet utgjorde familjen och släkten individens sociala skyddsnät. Mor Elins morfar hade sina rötter på Jöns Markussons gård i Attsjö och nu lyftes frågan om familjen Tengboms usla boende. På sockenstämman den 21 november 1841 beviljades Jonas Tengbom med sitt hushåll att få flytta in i änkan Kallas f.d. backstuga, som fattigkassan nyligen hade köpt. Stugan som fick namnet Grytemo skulle flyttas till Attsjö, där byamännen lovade hjälpa till att sätta upp den igen på mark som tillhörde Attsjö Torsagård. Villkoret var att den värkbrutna dottern Johanna skulle få god Christelig vård och skötsel av sina föräldrar. Såsom nödhjälp i brist på fattigsäd, beviljades Johanna att uppbära en kaka bröd av varje ¼ hemman i Furuby, Kårestad och

Västorps fattigrotar. Johanna Tengbom och hennes yngre bror Johannes hade redan tidigt visat att de kunde läsa innantill i bok och Luthers lilla katekes med förklaringar utantill. Dessutom förstod båda syskonen innebörden av vad de lärt sig, vilket inte var allom givet. År 1859 skulle en andra småskollärlarinna anställas och då gick skolstyrelsens tankar till Johanna Tengbom, som var gudfruktig och sedlig och nöjde sig med en ringa lön. I stället för att vara ett fattighjon, skulle Johanna nu förtjäna sitt eget uppehälle. En win-win situation.

Ett par år senare hade skolverksamheten blivit mer strukturerad och i maj 1861 godkändes reglementet för Furubys småskolor. I Attsjö skulle småskolan hållas under två åttaveckors terminer varje år. Skolan började kl. 9 och slutade kl. 15 med en timmes middag och en kort rast varje timme. Lördagar fick eleverna ledigt kl. 12. Skoldagen inleddes och slutades med psalmsång och bön. Barnen började skolan vid sex års ålder och borde då kunna det stora och lilla alfabetet samt några enklare stavelser. När de fick undervisning i innanläsning skulle lärarinnan läsa före ur Bibliska Historien och barnen läsa efter. Småskolan lärde också ut siffrorna och lite huvudräkning, stavningsregler och att använda skiljetecken. Utantill behöver de "bara" lära sig Luthers Lilla Katekes. Den examinerade skolläraren Magnus Andersson skulle en lördag i månaden besöka varje småskola för att hålla förhör med barnen och komma med kritik av undervisningen. Ledamöterna i skolrådet hade tillsyn över undervisningen i sin rote och anmälde eventuella missförhållanden. Skolan skulle betalas av föräldrarna genom en inträdesavgift, men fattigkassan betalade för de fattigaste barnen.

Ett kostnadsförslag för småskolorna baserat på 75 elever presenterades också 1861:

1. Kontant lön till lärarinnan	127 Rd
2. Föda dito	130 Rd
3. Husrum och ved dito	20 Rd
4. Hyra för skolrum	25 Rd
5. Ved till dito	46 Rd
Summa	360 Rd

Skolrådet beslöt att ansöka om bidrag hos Kungl. Maj:t för 1/3 av detta belopp. Den 12 mars 1864 mottog Furuby socken ett nytt skolreglemente för småskolan. Varje skola måste ha en journal med barnens namn och ålder samt registrera uppförande, flit, förståelse, kunskaper och frånvaro. För att göra undervisningen mer varierad och intressant borde barnen omväxlande övas i att skriva bokstäver och siffror och att räkna i huvudet, men även få höra muntliga berättelser ur Bibliska Historien och lära sig bibel- eller tänkespråk och det viktigaste av allt; lära sig psalmverser och att kunna framsäga Luthers lilla katekes utantill.

Skolinspektionen i Växjö hade 1872 haft allvarliga anmärkningar på småskolelärarinnorna i Furuby socken. Den 12 oktober beslöt skolrådet ändå att behålla dem tills vidare, men att de måste inhämta kunskaper om räkning och skrivning, som dessutom skulle förmedlas enligt reglementet. Martha Petersdotter stannade kvar på sin tjänst, men Johanna Tengbom förklarade sig vara nöjd att lämna sin befattning i och med detta år. Det hade varit tretton jobbiga år för Johanna, som på grund av sin sjukdom tog sig fram med hjälp av kryckor. Inhyst i olika bondgårdar i Furuby, Kårestad och Västorp under terminerna, hade hon ibland bott i

kalla och fuktiga rum. Klasserna var stora och barnens kunskaper skiftande. Hon hade fått svidande kritik, men själv inte fått utbildning i hur man undervisar. Nu var hon femtio år och orkade inte mer utan flyttade hem för gott till sin mor och syster på torpet Grytemo.

Eftersom det timrade skolhuset i Attsjö från 1865 var dragigt och kallt, beslöt Attsjö byastämman att dörrarna skulle tätas, huset brädfodras utvändigt och så skulle både taket och panelen drevas. Allt detta skulle göras under sommaren 1873 och man beräknade att varje hemman i Attsjö måste bidra med två tolfter, det vill säga 24 bräder, som var sex alnar långa och nio tum breda och en tum tjocka samt 24 stycken två tum breda ribbor. Inventering av småskolornas undervisningsmaterial 1873 visade att böckerna var nötta, men skolstyrelsen beslöt precis som de tidigare åren att dessa kunde användas ytterligare ett tag. Däremot köptes fem Nya testamentet och ett halvt dussin räknetavlor in till småskolan.

Skolstyrelsen i Furuby socken beslöt att det mitt emellan Attsjö och Kårestad skolor skulle uppföras en stuga till Lilla-Martha, men den utgiften slapp man när lärarinnan 1868 gifte sig med änklungen Erik Johansson. Erik var skomakare och bodde på torpet Thorsbäck, som var beläget på vänster sida om vägen till Skäve kvarn, några hundra meter innan torpet Källedund. I december 1875 slutade Lilla-Martha sin anställning efter 28 år som lärarinna i Attsjö. Fem år senare blev hon änka och 15 år därefter klagade Martha Petersdotter hos Kungl. Maj:t för att hon inte fick tillräckligt med ved från församlingen. Fattigvårdsstyrelsen förklarade att hon sällan var hemma, utan mest ute och sålde vetebröd och konfekt. Ville Martha bo kvar i sin stuga, skulle hon få tillräckligt med ved, men någon "sköterska" kunde hon inte räkna med eftersom "ingen ville flytta till henne". Däremot erbjöds den f.d. lärarinnan plats på fattigstugan i Kårestad, delat rum så att hon skulle få det sällskap hon saknade. Den sist tiden av sitt liv bodde Lilla-Martha på Mariehem i Fägerstad och dog den 9 mars 1898. Rickard Nilsson (1870-1961) från Södregård minns henne och berättade att Lilla-Martha lät pojkar och flickor dela bänk, eftersom hon ansåg att detta hade en lugnande inverkan på pojkarna. Lärarinnan agade dem aldrig, men ibland fick de stå i skamvrån. Som belöning kunde Lilla Martha dela ut sin hemmagjorda kola, som hon själv bet av i lagom bitar till barnen.

Anna Lovisa Nilsson blev den tredje "enklare person från det egna skoldistriktet" som anställdes, när Johanna Tengbom slutade sin anställning 1872. Den nya lärarinnan hade sina rötter i Attsjös stora skogar. Efter att familjen Tengbom fått flytta till Grytemo, revs Josefstorps gamla dåliga torpstuga och kördes 1843 till Åkersmaden drygt fem kilometer från Attsjö by. Där hade bergsrådet Johan Lorentz Aschan beviljat Nils Petter Andersson att uppföra ett boningshus av det undermåliga virket, men först måste han bygga ett stall till djuren. Det innebar att Nils Petter och hustrun Anna Stina tvingades övervintra i en hydda gjord av bräder och delvis nedgrävd i jorden. Följande sommar restes stugan på Johanstorp, det fattigaste och ett av de mest ensligt belägna torpen i Attsjö. Där föddes Anna Lovisa Nilsson som det sjätte av nio barn den 20 juni 1856. Hennes äldsta syster Helena var svagsint, syster Maria hade flytt till Danmark efter den stora skogsbranden i Attsjö 1868 och syster Emma flyttade 1869 till Tyskland, för att undslippa svälten. Båda återvände hem med var sitt barn. I april 1871 konfirmerades Lovisa. Fast hon ännu inte hade fyllt 15 år visade flickan goda kunskaper i Luthers katekes och hade lätt för att lära. Skolstyrelsen ansåg att den fattiga begåvade dottern

på Johanstorp var lämpad att efterträda Johanna Tengbom. Lovisa, som hon kallades, fick till en början bli extralärlarinna med 100 Rd Rmt (riksdaler riksmünt) i lön, dvs. lägre än de tidigare lärarinnorna, eftersom hon bara var 17 år gammal. Lovisa skulle börja undervisa i Furuby skola den 3 mars 1873, men för att bli antagen till ordinarie lärarinna måste hon genomgå Lärareanstalten för småbarns lärarinneundervisning. Detta gjorde hon i Växjö tillsammans med Lilla Marta. Lovisa ambulerade mellan Furuby, Fägerstad och Västorp och terminernas längd varierade beroende på byarnas storlek. De fyra första åren hystes hon in på olika gårdar, men hösten 1877 fick Lovisa flytta in i Furuby socken- och skolhus. Året därpå lärde hon känna August Svensson, en åtta år äldre man som hade sett mer av världen än Småland. Var det just detta som imponerade eller vad var det hos August som tilltalade henne? Lovisa ville inte undervisa hela sitt liv i Furuby socken och dö ogift, ensam och fattig. Var det friheten och drömmarna August målade upp som lockade?

August Svensson föddes i Väckelsång den 29 maj 1848. Fadern Sven Danielsson var skomakare men blev tidigt sjuklig och hade svårt att försörja fru och barn. I mitten av 1850-talet flyttade familjen till den lilla backstugan Sandbo och skrevs i husförhörslängderna som fattiga och där noterades också att August hade svaga kunskaper när han konfirmerades. Under ett års tid bodde och arbetade han som dräng hos den nyttillträdde sockenskomakaren, men flyttade därefter hem igen. Förmodligen hjälpte August sin far att laga skor. Sedan tog August ut flyttningsbevis, dvs. han skaffade intyg för att få lov att flytta och arbeta på annan ort. Våren 1871 skulle han arbeta vid järnvägen, men lämnade i januari året därpå tillbaks intyget, utan att ha utnyttjat det. Några månader senare tog han ut ett nytt flyttningsbevis, denna gång för att bli soldat på Carlsberg, men också det lämnades tillbaka oanvänt. Åren 1874 -76 tog den unge mannen ut arbetsbetyg för att jobba vid järnvägen, vilket han också gjorde två av dessa tre år. Därefter registrerades August som obefintlig, vilket han naturligtvis inte var, men prästen kände inte till var han vistades. Så plötsligt våren 1879 begärde August att få en äktenskapsattest till Furuby. Och den 25 maj 1879 togs lysning ut mellan lärarinnan Anna Lovisa Nilsson och drängen August Svensson från Väckelsång. Den 5 juli gifte Lovisa sig med August och den 6 december föddes sonen Carl Hjalmar i Furuby. Eftersom Lovisas anställning därefter upphörde kunde hon inte längre bo kvar i sin tjänstebostad.

Den lilla familjen flyttade till Växjö och hyrde in sig i kvarteret Hospitalet där många hantverkare, men också arbetare som August, bodde. Den 25 mars 1882 föddes sonen Claes Albin och samma höst hyrde familjen in sig under Östrabo biskopsgård, men nu titulerade August sig skomakare. I april 1883 vill han bort från Växjö och tog ut flyttningsbetyg till Helsingborg, men återlämnade det oanvänt i januari följande år. Den 20 februari 1885 tog August ut flyttningsbetyg igen, nu till Ängelholm och Skåne-Hallands Järnväg. Att familjen verkligen åkte söderut vet vi, eftersom Lovisa en vecka senare födde ett barn. I Rebbelberga församlings dopbok för 1885 kan vi se att ett fåtal av kvinnorna hade fått hjälp av en utexaminerad barnmorska under förlossningen, medan alla andra hade en barnmorska utan formell utbildning; alla andra förutom Lovisa som den 1 mars detta år födde sonen Bror Ferdinand John utan biträde. Vittnen vid dopet var stenhuggare Nils Johan Rundqvist och hans hustru Kristina Ingeman från Älmeboda och ännu en kronobergare vid namn Johan Mattsson.

Vad hade egentligen hänt, som gjorde att Lovisa flyttade just som hon skulle ha barn och hade August kunnat skaffa ett hyggligt boende för sin hustru och sina tre barn, eller var de inhysta i någon slags rallarbarack? Att de inte var välkomna framgår av att prästen i Växjö två gånger hade skickat Augusts flyttningsbetyg till Ängelholm, som vägrade acceptera dessa. Den nybyggda järnvägen som gick mellan Helsingborg och Halmstad, invigdes med pompa och ståt den 5 maj 1885 och öppnades för trafik den 21 augusti. Staden ville inte ha försörjningsansvar för en arbetslös rallare med fru och barn. Eftersom familjen formellt fortsatte att vara skriven i Växjö gick August med hustru och barn under radarn när det gäller flyttningar, men alla som föds måste bokföras. Därför vet vi att Lovisa den 6 februari 1887 födde sin första dotter Hulda Emilia i Ölmevalla socken i Halland. De var inhysta under Ölmenäs säteri, där August var en av många arbetare. När familjen flyttade till Snöstorp utanför Halmstad vet vi inte, men Lovisa med man och fyra barn bodde i massafabrikens arbetarbostäder. Där födde den f.d. lärarinnan sitt femte barn den 28 augusti 1890. Att hon denna gång fick hjälp av en examinerad barnmorska hjälpte inte. Strax efter förlossningen drabbades Lovisa av hjärtstillestånd och dog av "hjärtförslamning" i en ålder av 34 år, 2 månader och 8 dagar. För att hålla moderns minne levande döptes flickan till Anna Lovisa. Fyrtio dagar senare dog den lilla på grund av svaghet. Det har varit gripande att genom kyrkböckerna följa Lovisas och Augusts gemensamma liv kantat av krossade drömmar. Vad var det som jagade honom från den ena platsen till den andra och hur reagerade Lovisa på makens vankelmod? Frågorna blir fler än svaren.

Avslutningsvis kan vi konstatera att den lilla Martha Petersson, som angavs vara klensint och ha fallandesot, undervisade i Attsjö under 28 år och blev nästan 80 år gammal, Johanna Tengbom som sedan barndomen hade haft handikappande ledvärk, undervisade i 13 år och uppnådde 70 års ålder medan Lovisa Nilsson, den yngsta och till synes friskaste av lärarinnorna, bara undervisade sex år och aldrig fick uppleva sin 35-årsdag. Ingen kan förutse hur de tre nornorna spinner livets trådar.

F.d. soldaten Peter Magnus Medin på Källelund

En höstdag sitter vi på Kronobergsarkivet i Växjö och bläddrar igenom gamla årgångar av Smålandsposten. Plötsligt stannar blicken på en rubrik från den 1 november 1895:

”En Fågelfri. För mordbrand i Attsjö, Furuby socken, föröfvad i början af sistlidne Juni månad, är misstänkt och efterlyst f.d. soldaten Peter Medin...”

Artikeln berättar om den misstänkte mordbrännaren Medin som har flytt till de stora skogarna i nejden och gör utflykter ända upp till Uppvidinge skogstrakter. Han livnär sig genom att stjäla mat på ensliga platser. Nyligen stal han två ostar hos en fattig gumma, som kom på honom och menade att han borde vara nöjd med den ene osten och fick till svar - Jag behöver dem bättre än du. Faktum är att Medin är utsvulten, utmärglad och nästan naken. Man förmodar att han inte är fullt normal och nu vill man ta fast honom, dels för hans egen skull, dels för att kunna reda ut vilka brott han har begått, men tror inte att man lyckas med detta förrän det blir spårnö. Kronolänsman Dahl från Växjö har utfärdat en mängd kungörelser till kringliggande kyrkor och beordrat fjärdingsmännen att fortsätta med sökandet efter den halvt förvildade mannen.

På kvällen sitter vi i Allan Karlssons f.d. jaktstuga som ligger bortom vägs ände i Attsjö. ”Närmaste granne” är soldattorp N^o25, som kallas Askas och ligger cirka femtio meter bort. Någonstans i närheten av en blå skylt med torpets namn, gömmer sig syllstenarna under en tjock gräsvål omgiven av yviga granar. Tvåhundra meter norrut står ännu soldattorp N^o27, som kallas Sköntorp, och i skogen 300 meter söderut kan man se ruinerna efter backstugan Nyborg, reträttplats för gamle soldat Magnus Skön. Efter maten frågar vi Allan om Peter Medin och han berättar att historien om Medin har levt kvar i bygden under mer än 100 år. Det talas om hur bonden på Torsagård vräkte den f.d. soldaten från torpet som han och modern bodde på och att Medin hämnades genom att tända eld på Torsagårdens ladugård (i verkligheten var det inte ladugården, utan skogen som Medin tände eld på). Sedan flydde han till skogs, där han svält och for illa. - Folk tyckte synd om Medin och satte ut mat till honom, avslutar Allan historien. Berättelsen gör ett djupt intryck och skapar ett behov av att få vara ensam några minuter i Attsjötystnaden. Kvällen är mulen men mild och inga stjärnor syns ovanför granarnas mörka kuliss. Mitt i steget från träddeckat ner på gräset hörs ett hest vrål, eller är det kanske ett skall, bortifrån Askas. Nackhåren reser sig. Det låter som osaliga andar som inte vill bli störda denna kväll. Fast förnuftet säger rådjur, dröjer sig en ödesmättad känsla kvar i flera dagar. Nu många år senare går tankarna ofta tillbaka och återupplever det som både lockade och skrämde och därför var så fångslande.

Så fort vi har återvänt till Torekov sätter sig Ingvar ner framför datorn för att ta fram så mycket som möjligt om f.d. soldaten Medin. Genom efterforskningar i olika arkiv och kyrkböckerna rullas ett liv upp. Uppgifterna från födelseboken ger oss gåshud: Peter Magnus Medin föddes den 21 september 1850 som son till Johanna Katarina Magnusdotter och hennes make, den indelte soldaten Anders Ask på soldattorp N^o25 i Attsjö. Det är ju detta torp helt nära Allans lilla stuga som kallas Askas. Här hade vi suttit tillsammans en mörk höstkval och pratat om

mordbrännaren Medin, bara femtio meter från hans födelseplats. Utan att veta om det hade vi befunnit oss precis där han sprang omkring som pojke 150 år tidigare. I den stilla kvällen hade ett hest skall hörts från mörkret vid Askas och varje steg i riktning mot det okända togs på "mark där som barn han lekt", Peter Magnus Medin. Vi tänker ofta tillbaka på den kvällen. Ibland känns det som om osaliga andar ännu dröjer sig kvar bland granarna runt Askastorpets syllstenar.

Medins far Anders Ask kom från Hemmesjö och modern Johanna Katarina Magnusdotter var dotter till soldaten Frisk i Fägerstad. På soldattorp N^o25 i Attsjö födde hon söner Johan Ernst och Peter Magnus. Båda dog 1849 av dragsjukan, åtta respektive fyra år gamla. Sjukdomen kommer från svampen mjöldryga som kan finnas på råg, men som bara ibland är farlig. Det var mjöldryga som växte på höstråg, odlad på svedjemark, som under regniga år ledde till förgiftningar. Speciellt barn drabbades. Sjukdomen yttrade sig vanligtvis först genom myrkrypningar i armar och ben, följda av ryckningar, kramper och svår smärta. Ibland fick de drabbade också förlamningar och hallucinationer och ansågs då ha blivit vansinniga. När Peter Magnus föddes 1850 riktade modern all sin kärlek och omsorg mot honom. Ett oupplösligt band knöts mellan mor och son. Vittnen vid dopet var grannarna Magnus Skön och hans hustru Lisa Stina på soldattorp N^o27, numera kallat Sköntorp.

Åtta år senare avgick Anders Ask som soldat och blev torpare under Torsagården i Attsjö. I kontraktet skrevs att Ask skulle bryta torpet Källedund på utmarken ner mot Skåve kvarn. Boningshus, stall och jordkällare bekostade torparen själv och blev således ägare till byggnaderna. Ask och hans fru fick besittningsrätt på marken så länge de levde. Arrendeavgiften betalades genom dagsverken på Thorsagård. Den f.d. soldaten arrenderade och odlade också marken vid Askatorpet. Efter att under åtta år varit enda barnet, fick Peter Magnus fyra systrar, alla födda på Källedund. Femton år gammal konfirmerades pojken, som var stor för sin ålder. I kyrkoboken står att han redan då gick bort och utförde dagsverken. Den unge mannen gjorde rekryten 1872 och blev den 13 april detta år antagen som indelt soldat under namnet Medin. Han var 183 cm lång och kraftigt byggd, hade blå ögon, brunt hår och rak näsa. Medellängden för antagna soldater i Konga under 1800-talet var 172 cm och endast ett fåtal var längre än Medin. Han tillträdde tjänsten på soldattorp N^o36 i Furuby.

Här kommer nästa sammanträffande; 1840 gifte sig Lisa Nilsson, systemern till Ingvars morfars farfar, med soldat Anders Ståhl på soldattorp N^o36 och där födde hon åtta barn. På detta torp bodde Ingvars morfars far "Claes Tumme" de sista 40 åren av sitt liv och här växte Ingvars morfar och hans syskon upp. Här tillbringade Ingvars mor Ziva och hans moster Lissy sina barndoms somrar, precis som deras barn hade förmånen att göra, fast då kallades huset Stenslund. Efter morfaderns död såldes huset, men alla behöll det i sina hjärtan och drömmer sig ännu tillbaks till de oförglömliga somrarna i Furuby.

Åter till Medin, som 1872 tillträdde tjänsten på soldattorp N^o36. De första sex åren utarrenderades torpet och han bodde i stället kvar hos föräldrarna på Källedund. Därefter flyttade Medin in på N^o36 med en av systrarna som hushållerska. När fadern dog tre år senare avgick han som soldat och flyttade 1881 hem för att försörja familjen. Modern var då 62 år och döttrarna skiftades om att bo på torpet, så att alltid en av dem skötte hushållet.

Under alla år som gått sedan den minnesvärda höstdagen 2008 har Ingvar hållit utkik efter mer information om Peter Magnus Medin. Tack vare Kungliga biblioteket (KB) har han fått tillgång till gamla artiklar från Smålandsposten (SMP). Efter att ha blivit tillskriven från Furuby, publicerade tidningen berömande ord om Medin den 7 januari 1890 under följande rubrik: "Ett uppfyllt fadderlöfte". År 1878 anlände en kvinna till Furuby socken. Det var Carolina Svensson, en änka från Karlshamn. Hon fick husrum hos några fattiga backstugesittare i Attsjö och födde ett flickebarn. Efter en tid reste kvinnan därifrån, men lämnade kvar sitt barn. De första åren skickade hon små bidrag till flickans underhåll, men hade därefter inte hörts av. Den f.d. soldaten P. Medin i Attsjö, som åtagit sig att vara dopvittne när främlingens barn skulle kristnas, förbarmade sig över den lilla flickan som hade lämnats vind för våg av sin mor. Under nio år hade Medin faderligt försörjt barnet så att socknen inte med ett enda öre behövte bidra till flickans underhåll. Därjämte försörjde han sin gamla orkeslösa mor.

Den 13 december 1891 omnämndes Medin i Smålandsposten i ett föga smickrande sammanhang. "**Nidningsdåd**: F. soldaten Peter Medin i Attsjö, Furuby socken, är instämd till nästa ting i Konga härad för det han en qväll för omkring fjorton dagar sedan slagit in fönster i Hollstorps skolhus inom Växjö landsförsamling." Fyra månader senare dömdes Medin för fylleri och får böta 65 kronor.

I början av 1870-talet hade ägaren av Torsagård gått i konkurs. Johan Carlsson på Attsjö Norregård köpte gården och flyttade dit i november 1873 med sin familj; fru, barn och fadern som är undantagsman. Carlsson var i början av 1890-talet en välbeställd kyrkvärd, men mycket vill ha mer. Tjugo år efter köpet uppmärksammade han att konkursboet glömt skriva dit att Anders Ask och hans fru har livstids besittningsrätt på Källelund. Kyrkovärden meddelade Medins mor att hon inte hade någon rätt till marken, som hörde till torpet och krävde ytterligare ett dagsverke i veckan. Vraka familjen från huset kunde han inte göra, eftersom de ägde bostaden. Medin och hans gamla sjuka mor fick en chock. Familjen hade hela sitt liv varit övertygade om att det kontrakt som skrevs 1858 gällde. För att klara försörjningen måste Medin i april 1892 ge sig i väg till Norrland och kom hem först sent på hösten. Flera drängar och torpare under Attsjö Norregård hade tidigare arbetat som rallare i norra Sverige, men inte den hemkäre Medin. När marken rycktes bort under deras fötter och tvingade fram en långvarig separation mellan mor och son, förlorade båda fotfästet i tillvaron. Året därpå dog Katarina Magnusdotter och Medin var övertygad om att Johan Carlssons, i hans tycke, svekfulla och giriga agerande förkortade hans älskade mors liv.

Peter Magnus hade inget kontrakt på Källelund och kyrkvärden på Torsagård ville nu avhysa honom. Enligt vad som berättas på bygden, vägrade Medin att flytta och då förgiftade Johan Carlsson torpets brunn genom att slänga ner efterbörden från en ko. Enligt vad som står att läsa i Smålandsposten, hade Medin skaffat fram en köpare, som var beredd att ge ett anständigt pris för Källelund, men Carlsson godkände inte den tilltänkte köparen och Medin blev tvungen att sälja torpet för bara 72 kronor till en annan spekulant. Källelund låg på gamla vägen mellan Attsjö och Skäve kvarn. Några hundra meter bort men längs samma väg bodde lärarinnan "Lilla Märta" i backstugan Thorsbäck. Här skrevs Peter Magnus 1892. Mörka tankar malde och Medin ville hämnas det sätt hans gamla fattiga sjuka mor hade blivit behandlad de

sista åren i sitt liv. Försommaren 1895 tände han eld på skog som ägdes av kyrkvärden Johan Carlsson, först i en skogspark nära Källelund och sedan i en oxhage. Värdet av det brunna var 3 000 kronor. Därefter rymde Peter Magnus till skogs och försökte livnära sig på bär. Folket i bygden tyckte synd om honom och satte ut mat. För att få något att äta stal han ibland från hus, när inte någon var hemma. Den 45-årige f.d. soldaten greps i början av november i en hölada på Fägerstads ägor. Han var illa medtagen av den långvariga svälten. Av umbärandena hade Medin åldrats och magrat. Hår och skägg var långt och han saknade det nödvändigaste att skyla sig med, eftersom kläderna hängde i trasor. Den gripne fördes av kronolänsman P. A. Dahl till cellfängelset i Växjö (SMP 4 november 1895). Under rannsaking en vecka efter gripandet, kunde Peter Magnus inte stå upp på grund av svåra smärtor i benen. Fången erkände allt som lades honom till last. För att hämnas sin mor hade han tänt på skogen, men bara tagit mat när svälten blivit alltför svår och var nu beredd att ersätta allt han stulit. Under rättegången hävdade torparen Nils Isaksson på Nyatorp att han genom rådigt ingripande lyckats hejda en av de anlagda skogsbränderna endast 133 famnar från sitt hus och att vindriktningen varit mot huset. Medin ansåg att faran för att elden skulle nått torpet inte kunde varit stor, eftersom en mosse låg mellan torpet och boningshuset. Han anmärkte att vinden varit sydlig, inte östlig. Smålandsposten hyste sympati för Medin i november 1895: "Åklagaren intygade att kyrkvärden Johan Carlsson, som tydligen inte är någon hjärtnupen man, hade tvingat modern, från det till torpet Källelund hörande markområdet, ehuru hon och hennes man därpå hade innehaft livstidskontrakt... En hel månad lär Medin ha livnärat sig uteslutande på bär. Stölderna har han begått, driven av en olidlig hunger och tillgripit aldrig annat än matvaror."

De personer som blivit utsatta för Medins matstöld var människor som visste hur det kändes när magen skrek efter mat och hur det var att bli illa behandlad av överheten och väckte ingen talan mot honom. Anmärkningsvärt var att kronolänsman Dahl som var deras ombud också avstod. I rollen som åklagar måste Dahl emellertid yrka på att den åtalade skulle få straff för

Medin vid frigivningen 1899.

sina brott, men anförde samtidigt förmildrande omständigheter, eftersom stölderna skedde av nöd. Att mordbränderna skett som hämnd var en försvårande omständighet, men förmildrande var att den åtalade var förvissad om att familjen blivit orätt behandlad. Kyrkvärden Johan Carlsson yrkade på 3000 i ersättning för två skogar, varav den ena brann ner delvis och den andra helt. Den 2 december 1895 dömdes Peter Magnus Medin av Konga häradsrätt till straffarbete i fem år och förlust av medborgerliga rättigheter i ytterligare två år, vilket var den mildaste dom han kunnat få. Straffet avtjänades på Långholmen. Tack vare gott uppförande frigavs Peter Magnus ett år i förtid. Vid frigivningen den 3 december 1899 hade han nästan 24 kronor i kontanter och 58 kronor på Sparbanksboken. Medin var då 49 år och beskrevs som en brunhårig man med frisk hy och stark kroppsbyggnad.

Vid hemkomsten till Furuby socken antecknade prästen i kyrkoboken att den f.d. straffången inte var berättigad till nattvarden på grund av brott mot sjunde budet; Du skall icke stjäla. Medin hade dömts att förlora sina medborgerliga rättigheter under två år och utackorderades till en arrendator i Kårestad. Han förväntades arbeta efter förmåga "för att göra rätt för sig", men han hade inte rätt till någon lön. Drängarna på den tiden bodde ofta i rum utan uppvärmning, mathållningen varierade beroende vem man tjänade hos och en f.d. straffånge kunde inte förvänta sig någon positiv särbehandling Enligt beskrivningen från Långholmen hade Medin stark kroppsbyggnad och såg frisk ut. Troligtvis avkrävdes han långa dagsverken och kände sig livegen. Han hade under sitt tidigare liv i Attsjö varit respekterad som soldat och familjeförsörjare, omtyckt av folket i byn och bott i ett kärleksfullt hem. Om Medin som f.d. straffånge möttes av misstänksamhet och förakt, vet vi inte, men vi vet att han när det började bli sommar rymde han ett och ett halvt år senare till skogs och drog sig upp mot Uppvidinge och Norrvidinge. Livet utanför Långholmens murar hade blivit hårdare än innanför. För att överleva stal han mat.

Den 22 oktober 1901 var arrendatorn Karl Ernst Andersson på Stora Lysteryd ute och plöjde en mosse. Plötsligt fick han syn på rök från sin hölada, som låg bara några bösshåll därifrån. Ladan och höet, som brann upp värderades till 60 kronor. I början av november brann en sädeslada ner i grunden i Skäftekärr under Hemset i Hemmesjö socken, ägt av Åryd bruk. I ladan fanns 500 travar havre. I Smålandsposten kan vi läsa att en förut straffad man hade synts stryka omkring och nu misstänktes för mordbrand. Följande söndag lät kronolänsman Bergstedt uppläsa en kungörelse i Furuby, Hemmesjö och Gårdsby kyrkor. Befolkningen uppmanades hålla vakt om sina ängslador och gripa förövaren, när han påträffades. Vakt sattes ut nattetid, Medin greps och häktades den 5 november i Norra Åreda i Gårdsby socken. I Smålandsposten den 7 november 1901 framgår att fruktan för illgärningsmannen hade varit stor i bygderna, framför allt eftersom Medin hade spritt ut det hemska ryktet att han "skulle tända på en lada hvarje natt". Därefter gratulerade tidningen kronolänsman Bergstedt till häktningen och sedan redogjordes för dennes dåliga lön och betungande personliga utgifter i spaningen "efter ett sådant samhällsvådligt utskum som det här är frågan om".

Under rättegångarna vid Konga häradsrätt erkände den åtalade sig skyldig till mordbränderna och till matstölder. Det framkom att Medin inte haft något otalt med ägarna till ladorna. På frågan om varför han hade tänt på svarade han att man blir alldeles vild, när man vandrar uthungrad i skogarna utan att på flera veckor se en enda människa. Ladan i Hemset hade han satt fyr på för att den tillhörde Lessebo bolag, som var så rikt att branden inte kunde spela någon roll. - Hos en fattig bonde hade den gjort mera skada, menade Medin. Förvaltaren på Hemset uppskattade värdet av sin nedbrunna lada med havren till sammanlagt 2130 kr. Han hade hört på bygden att Medin skulle ha sagt, att det är bättre att komma på fästning än gå sådan ute i skogen. Vittnen ansåg att det hade förelegat fara för att branden i sädesladan kunde spritt sig till intilliggande skog och bebyggelse. Åklagaren frågade Medin om han varit medveten om detta. Medin framförde att ingen fara låg för handen så sent på hösten. När han tände på, var mark och skog täckta av rimfrost och vinden blåste från skogen mot en mosse,

söder därom. Åklagaren frågade -Tänkte verkligen Medin på dessa omständigheter vid anläggandet av branden? - Ja, svarade Medin. (Smålandsposten 21/11 1901)

Medin hade redan åtalats för stöld av mat och en brödkniv på Tofta Södregård och av tre kakor bröd och ett stycke socker från Lilla Jonsgård. Nya anmälningar om stöld inkom efterhand och Medin anklagades också för matstöld vid inbrott hos bl.a. P.M. Bill i Billa, Lena Svensson i Östratorp, Daniel Jonasson i Torseryd under Risinge Torsagård och hos Maria Johansson på Marielund. En kvinnlig målsägare sade till Medin - Jag minns inte, om det var en eller två kakor bröd han tog. Hur mycket tog du? - Det var tre kakor, blev svaret. Däremot tyckte Medin att Maria på Marielund överdrev, när hon beskyllde honom för att ha tagit tre skålpund fläsk, två brödkakor, fyra flaskor saft och för två kronor vetebröd. -Så mycket var det väl inte, menade han. Så mycket kunde jag inte burit med mig.

I Smålandsposten den 1 mars 1902 meddelades att Medin måste inställa sig även i Uppvidinge och Norrvidinge häradsrätter. Där väcktes åtal för inbrott och stöld av mat, i bland annat Herråkra. Peter Magnus erkände allt.

I slutet av mars 1902 dömdes Medin till tio års straffarbete samt att därefter förlora sina medborgerliga rättigheter under ytterligare fyra år. Han satt tre år i Kristianstads fängelse och

överfördes därefter till Långholmen. Straffet kortades av med ett år tack vare gott uppförande och den f.d. soldaten frigavs i mars 1911 vid 61 års ålder. Åren i fängelse hade satt sina spår. Hår och skägg var gråsprängt och hyn blek. I registret över frigivna fångar anges som kännetecken att Medin har ett ärr på vänster lår och åderbräck på benen. Genom att arbeta på fängelset hade han sparat ihop 242 kronor på sin bankbok och 15 kronor i kontanter. Det var en åldrad och bruten man som återvände till Furuby. Medin skrevs på församlingen och placerades i fattighuset, vilket innebar att fattigkassan konfiskerade hans pengar. Han fördes till Växjö lasarett den tredje januari 1917 och dog av vattusot dagen därpå. Peter Magnus Medin blev 67 år.

Medin vid frigivningen 1911.

Medins öde har berört många och det är de positiva historierna om honom som i mer än 100 år har levt kvar i Furuby socken. Peter Magnus har fått representera de fattigas utsatthet. I enlighet med bruket hos de gamla virdarna, hämnades han de oförrätter familjen hade blivit utsatt för. Han flydde därefter till skogs, likt fredlösa och upprorsmän gjort sedan urminnes tider och klarade sig länge utan att bli tillfångatagen. Han stal enbart för att överleva och bränderna som han anlade drabbade ingen fattig. Detta är den romantiserade blid som lever kvar, men hur förändrades Medin efter moderns död av svälten och ensamheten i de stora skogarna, av bränderna och av fängelsestraffen? Det är det ingen som vet, men en sak vet vi i alla fall; Medin blev en välanpassad fånge som inte klarade ett liv utanför murarna.

Kjerstin Nilsson och Sven Peter Johansson på Hassleryd.

År 1825 sålde bonden Nils Andersson 5/32 mantal av Attsjö Torsagård till sina grannar, men behöll torpet Hassleryd på 5/64 mantal. Året därpå flyttade han och dottern Kjerstin till Hassleryd, medan Nils hustru Maria togs in på det nyöppnade Hospitalet i Växjö. Vad som ledde fram till att familjen därmed splittrades, finns att läsa under Attsjö Torsagård i berättelsen om Maria Persdotter. Fyrtiotvå år gammal dog den olyckliga kvinnan efter elva år på det ställe som Växjöborna kallade "Stora dårhuset". Den 20 juli 1837 hölls bouppteckningen efter "hustrun och hospitalhjonet Maria Persdotter". Detta dokument ger en bra bild av Nils och Kerstins liv på torpet Hassleryd.

I mitten på 1800-talet ansågs sextio år som gammalt och för Nils som snart skulle fylla sjuttio år, var det hög tid att lämna över till nästa generation. Kjerstin hade blivit 24 år och enligt lagen var det faderns ansvar som giftoman att ordna ett giftermål för sin dotter. Med tanke på moderns öde slapp Kerstin att bli bortgift mot sin vilja och med en mycket äldre man. I stället föll valet på den sju år yngre Sven Peter Johansson från Hagelsmo i Västorp. Vid äktenskap matchades ofta personer med liknande social ställning. Sven Peters förfäder hade under många generationer varit självägande bönder på Västorps Ulvagård och hans far ägde Hagelsmo på 1/8 mantal. Hemmanet var betydligt större än Hassleryd på ca 1/13 mantal, men Sven Peters föräldrar hade sex barn att gifta bort och bara ett kunde ta över gården, medan Kerstin var ensam arvtagare till Hassleryd. Sven Peter hade ord om sig att vara både arbetsam, redig och snäll. Vid husförhören var ynglingen en av de få som både kunde Luthers förklaringar utantill dessutom förstod innebörden.

På 1830-talet var alla ogifta kvinnor omyndiga och på bouppteckningen efter Maria bevakades Kjerstins rätt av hennes tilltänkte svärfar Johannis Pettersson på Hagelsmo. Sven Peter var vid denna tidpunkt bara 18 år, så egentligen var det väl sin omyndige sons intressen som Johannis bevakade. Under ed uppgav Nils alla de tillgångar och skulder som fanns i boet och som bokfördes av bouppteckningsmännen. Rutinmässigt sattes värdet ner med 30% till 50% på alla inventarier, så att den sedvanliga auktionen skulle ge en vinst och underlätta för arvingarna att kunna bo kvar. Dödsboet ägde fastigheten som värderades till 141 Riksdaler Banco (Rd) och bestod av torpet Hassleryd med ca 35 hektar mark, inklusive backstugan Lilla Hassleryd. Dessutom hade Nils stora inestående fodringar hos sina forna grannar Peter och Johannes på Torsagård. I bouppteckningen värderades kreaturen på Hassleryd till hela 62Rd och Korna Fredda och Sommra var så avhållna att de till och med antecknades med sina namn. För att säkra återväxten fanns en kvigkalv, men värdefullast var oxen som behövdes för att bruka jorden och skogen. Två får och en bagge gav ull som spanns till tråd för stickning och vävning. Det sammanlagda värdet av resterande inventarier uppgick bara till 21 Rd. Nils hade ett flertal yxor, knivar, skärar, navare, hackor och huggjärn och redskapen hölls skärpta med slipstenen. Han ägde till och med en handsåg, vilket inte var så vanligt på 1830-talet. Plogen var skodd med järnbill och två järnstänger låg i väntan för att kunna smidas till bland annat spik. I väntan låg också ett stycke läder till skosulor, ett kalvskinn, sju oberedda fårskinn och ny näver för att användas till yttertaket. Detta var en man som väl vårdade sina ägodelar och hade framförhållning inför det planerade generationsskiftet.

Torpstugan på Hassleryd bestod av storstuga, kammare och förstuga. De två sängarna var väggfasta och sängkläderna bestod av hemvävda dynor och täcken fyllda med bos (halm), blågarnslakan vävda av mycket grovt lingarn och stickiga men varma hårtäcken vävda av fårull och kohår. Runt vardera sängen fanns ett sängförhänge och på väggen hängde ett väggur. Nils och Kjerstin hade kunnat spara ihop pengar genom självhushållning. Familjen levde ännu i träåldern; tunnor, spannar, mått, såll, kar, skålar, fat, skedar, mjölkstinor, brännvinskaggar, ystkorgarna, oken, vävstolen och alla möbler var tillverkade av trä. Däremot fanns inte porslin, keramik eller glas på Hassleryd. Den stora stenmurade spisen var hemmets hjärta som värmden upp stugan och där kokte Maria maten i järngrytor. I den inmurade ugnen bakades rågbröden, den viktigaste födan, och över öppen eld gräddade hon pannkakor och lagade tunna bröd på stenkakeplåten. När det fanns gott om ägg och mjölk plockades våffeljärnet fram. Bouppteckningen visade en behållning på 447Rd. Vanligtvis auktionerades alla ägodelar ut för att en bodelning skulle kunna äga rum, men de närvarande ansåg att detta var onödigt, eftersom Kjerstin hade för avsikt att gifta sig med drängen Sven Peter. Därför fick saken bero.

Ett drygt år senare, den förste oktober 1838 togs lysning ut mellan Kjerstin Nilsdotter på Hassleryd och Sven Peter Johansson, dräng på Amundsgård i Västorp. Båda var närvarade, Nils lämnade sitt skriftliga medgivande till äktenskapet och den 28 december hölls bröllopet. De nygifta blev ägare till Hassleryd och Nils undantagsman. Under de följande åren blev familjen rikare både på barn och pengar. Sven Peter visade tidigt entreprenörsanda. Det berättas att han började kola och sålde kolet till bagare och skräddare i Växjö, som betalade betydligt bättre än bruken i Åryd och Lessebo. Sedan avverkade och köpte Sven Peter skog, som han fick sågad. Virket såldes och han köpte mer skog och utvidgade rörelsen successivt. Med åren blev Sven Peter en framgångsrik virkeshandlare.

Kjerstin födde sammanlagt sex flickor och en son. Äldsta dottern Anna Stina var enligt husförhörslängden "sjuklig och oförmögen att tjäna". Valborgsmässoafton 1842 föddes sonen Nils Daniel och sedan fick Sven Petter döttrarna Ingrid Katarina, Eva Lisa och Lena Cajsa med ett par tre års mellanrum. Alla dessa barn fick morfar Nils uppleva innan han dog av ålderdom 82 år gammal. När Kjerstin var fyrtio födde hon tvillingarna Agda Augusta och Rebecka 1852.

I Sverige var scharlakansfeber 1861 – 1890 den infektionssjukdom som skördade flest liv med en dödlighet på mer än 30% av de insjuknade. Runt årsskiftet 1852/53 drabbades Furuby socken av den fruktade farsoten, som orsakades av streptokocker. De vuxna fick halsfluss medan barnen insjuknade i scharlakansfeber och nio stycken av dem dog. Åtta var yngre än sju år, men en pojke var så mycket som sexton år; Nils Daniel på Hassleryd, Sven Peters och Kjerstins ende son. Nu fanns det inte längre någon att överlämna den blomstrande virkeshandeln till. Detta var något av de värsta som kunde hända den framåtsträvande familjen. År 1861 hade Sven Peter tjänat så mycket pengar att han kunde köpa en gård i Attsjö, men familjen bodde kvar på Hassleryd ytterligare fyra år. Inte förrän 1865 flyttade Sven Petter med fru och deras sex döttrar till 5/32 mantal av Jöns Markussonsgård. Vill du veta mer om hur det gick för den driftige entreprenören, läs berättelsen om Sven Peter på Jöns Markussonsgård i Attsjö.

Westratorp – backstugan där Israel Pettersson försökte giftmörda sin hustru Helena.

Helena Jonasdotter Tengbom föddes den 4 april 1837 och växte upp på backstugan Grytemo under Attsjö Torsagård. Eftersom familjen var fattig måste hon tidigt flytta hemifrån för att själv förtjäna sitt uppehälle. 1867, 1868 och 1869 var riktiga oår för Helena. Inte nog med att det var missväxt och hungersnöd. I augusti 1868 kom en av Smålands största skogsbränder hotande nära föräldrahemmet och i juni 1869 blandade Helenas make arsenik i hennes mat och dryck i ett försök att döda sin hustru.

Israël Pettersson föddes den 7 juli 1831. Föräldrarna Peter Johansson och Lisa Johansdotter hade lämnat Ekeberga socken för att bli hemmansägare på $\frac{1}{4}$ mantal Hästebäckstorp i Hovmantorp socken, men hälsan sviktade. Föräldrarna sålde gården redan 1838 och fick torpet Nyadal som undantag. Då var Peter bara 45 år och fyra av barnen var små. Lisa födde under arton års tid tretton barn och miste sex av dem, däribland tre av fyra tvillingar. Hennes kropp hade utsatts för stora påfrestningar och det är anmärkningsvärt att hon överhuvudtaget överlevde. Att ha många munnar att mätta kostar mycket och när barnen hade konfirmerats måste de börja tjäna och försörja sig själva. Undantagen var Israel och lillasyster Stina Lena. Nitton år gammal lämnade han hemmet, medan hon stannade kvar för att sköta föräldrarna som var sjukliga och bräckliga.

Israels första drängjobb var på Hästebäckstorp och ett år senare flyttade han till Blekinge för att arbeta som dräng i Nätraby. Där häktades den unga mannen för stöld i juni 1853. Straffet blev åtta dagars fängelse på vatten och bröd. Därefter påträffas Israel i Växjö landsförsamling, där han arbetade på Thelestad gård. Efter att ha brutit sig in och stulit på Thelestad herrgård i Växjö, dömdes han den 29 juni 1857 till arton månaders arbetsfängelse. Påföljden blev denna gång väsentligt hårdare än första resan, eftersom han då bara fälldes för stöld. Denna gång var Israel återfallsförbrytare och han hade dessutom gjort inbrott på herrgården. Den som i Växjö dömdes för straffarbete på 1850-talet, avtjänade sitt straff på Malmö Straff -och Arbetsfängelse beläget på Malmöhus slott. Redan på 1600-talet hade slottet använts som fängelse. Vid början av 1800-talet hade antalet fångar ökat kraftigt eftersom alla som förde ett kringströvande liv skulle fängslas. På Malmö fästningsfängelse (straffängelse) satt tidvis 1000 fångar och överbeläggningen var så svår att en del intagna saknade sängplatser. Man började då skilja mellan straffångar och försvarslösa, dvs. de som saknade arbete och bostad. I Malmö uppförde 1827 ett arbetsfängelse i nära anslutning till det befintliga straffängelset. Båda administrerades dock som en enhet och där finner vi Israel Pettersson. Fångarna deltog efter rekvisition i arbeten i staden, tex gatuarbeten och andra arbeten. Malmö länsfängelse, som placerades nära Malmöhus slott, stod färdigt 1855 och hade ett hundratal traditionella celler, medan fångarna i det gamla straffängelset förvarades i stora salar med hundra fångar i samma logement. I kyrkboken för Malmö Straff- och Arbetsfängelse redogjordes för det väsentligaste angående fånge No 352 (Israel Pettersson): Han hade brunt hår, blå ögon, ovalt ansikte och längden var 165 cm. Senaste nattvardsgång var den 24/10 1856 i Växjö.

Föräldrarnas namn och sociala status angavs och att en syster samt en bror vistades i Amerika, medan en syster var kvar i hemmet och två bröder bodde i Karlskrona.

I början av december 1857 blev Israel påkommen med att stjäla mat och fick tio prygel, vilket för män innebar att bli piskad. Inte förrän 1864 upphörde kroppsstraffen, enligt lagen, på svenska fängelser. I samband med att Israel frigavs den 6 december 1858 redovisades att han hade förtjänat drygt tjugo kronor på sitt arbete under 1½ år. Omräknat i dagens penningvärde motsvarar det ca 2 600 kronor.

Israel Pettersson den 6 december 1858 i samband med frigivningen, 27 år gammal. Foto AD. Porträtt: Malmö länsfängelse DIII:1 1859 -1861, bild 64

I husförhörlängden för Furuby socken kan vi läsa att Israel Pettersson i början av december 1858 flyttade från Malmöhus slott till Truvedsgård i Västorp, men det var inte så bra som det låter, för på slottet fanns fängelset och där hade han suttit inspärrad på grund av inbrott och stöld andra resan. År lades till år. Israel började arbeta på Attsjö Torsagård och verkade sköta sig, för han fick tillåtelse att anlägga Westratorp, i närheten av backstugan Grytemo, där familjen Tengbom bodde. Tack vare att han blev torpare kunde Israel i november 1867 gifta sig med Helena Jonasdatter Tengbom och nio månader senare föddes deras dotter Sofia.

Livet som gift blev inte som Israel hade väntat sig. I stället upplevde han sig ha hamnat i en ny sorts fångenskap och tankarna började kretsa kring hur han skulle kunna slippa sin hustru. Enligt egen utsago köpte han arseniken av en kringvandrande person i maj månad 1869. Vid frukosten några veckor senare, strödde han obemärkt det vita pulvret i Helenas skål med ölsupa och på det bröd som hon snart skulle äta. (Ölsupa var en välling gjord av mjölk, mjöl och öl eller svagdricka, kryddad med salt, socker och ibland ingefära.) När hustrun druckit upp största delen av ölsupan, blev hon våldsamt illamående och fick kraftiga kräkningar, men fattade misstankar; brödet hade sett konstigt ut och i botten av skålen fanns grumliga rester. Försökte Israel förgifta henne? Som motgift drack hon genast mjölk och längre fram på dagen förbättrades hennes tillstånd. Brottet anmäldes till landsfiskalen, som lät undersöka grumset från ölsupan. Intyget som inlämnades till Konga häradsrätt, visade att det använda giftet var så kallad vit arsenik eller arsenik-syrlighet. Vid rättegången i mitten av juli 1869, var Helena nästan helt återställd från förgiftningen.

När rättens utslag lästes upp framgick det att den åtalade med berätt mod försökt bringa sin hustru Helena Jonasdotter om livet, och att han hade haft flera tillfällen att förhindra den skadliga verkan av sitt tilltag, men förblivit passiv. Därför dömdes Israel Pettersson den 17 juli 1869 för dråpförsök till sex års straffarbete och att under tio års tid förlora sitt medborgerliga förtroende. Både åklagaren och den tilltalade förklarade sig nöjda därmed. Prästerna noterade brottet som därefter infördes i alla utfärdade personbevis resten av livet. För att få rätt att mottaga nattvarden, måste Israel genomgå enskilt skriftermål, dvs. erkänna sitt brott och be förlåtelse inför prästen och ett par av kyrkorådets ledamöter.

Dömd.

**Israel Pettersson från Attsjö, hvilken förut här
omnämnts såsom tilltalad för försök
att förgifta sin hustru, har den 17 dennes
af Konga Häreadsrätt för detta brott
blivit dömd till sex års straffarbete.**

(Smålandsposten 19 juli 1869, Kungliga biblioteket)

Grova brottslingar som av Konga häradsrätt hade dömts till straffarbete skickades under 1800-talet till Karlskrona, men redan i början av 1700-talet placerades många av södra Sveriges grövsta brottslingar i straffarbete i örlogsstaden. Fångarna i amiralitets ankarsmedjan arbetade i halsring och livgördel av järn förenade med kättingar och bevakades av soldater med skarpladdade gevär. Förhållandena har liknats vid helvetet på jorden. Själva fängelset låg under jord och bestod av fyra gråstensvalv, två av dem nästan utan dagsljus. Förhållandena förbättrades efterhand och allt fler straffångar kom att arbeta med att hugga sten eller på örlogsvarvet med att bygga och reparera segelfartyg. I mitten av 1800-talet hade segelfartygen blivit föråldrade inom marinen. När linjefartyget Stockholm med 739 mans besättning sjösattes på örlogsvarvet i Karlskrona 1856, var hon utrustad både med rigg för segling och ångmaskiner med propellrar, men degraderad snart till skolfartyg och senare till logement, för att 1921 upphuggas vid Torekovs steniga strandmal. På 1860- och 1870-talet krävdes i stället fartyg i stål och pansar och på örlogsvarvet i Karlskrona anställdes varvsarbetare samtidigt som sjömän inom marinen tvångskommenderades och många straffångar tvingades att arbeta där. På varvsområdet byggdes det nya Straffängelset som stod färdigt 1866. Detta var ett gemensamhetsfängelse utan celler med plats för 300 fångar. Dagtid arbetade straffångarna på varvet och 1868 uppgick arbetsstyrkan till 1404 personer. Varvpoliserna övervakade att ordningen upprätthölls.

Israel Pettersson inmönstrades vid Straffängelset i Karlskrona den 8 augusti 1869 iförd byxor, tröja, väst och strumpor, en halsduk värd 25 öre, en skjorta värd 75 öre, ett par stövlar värda en riksdaler och en mössa värd 25 öre. Han tilldelades fångkläder och blev fånge nummer 383, ett nummer bland tusentals andra. Det antecknades också att den senaste nattvardsgången hade ägt rum i januari månad 1869. Israel Pettersson inhystes i Straffängelset på flottans skeppsvarv. Den 2 december 1869 nekade han att fullgöra anbefallt arbete på Kungliga Skeppsvarvet och dömdes till en månad i ljuscell (isolering) för arbetsvägran.

När Israel hade blivit straffånge i fängelset i Karlskrona, skrev sig Helenas bror Carl Tengbom under ett år på Westratorp. När han flyttade degraderades torpet till backstuga. Där bodde Helena enligt kyrkboken ensam med sin lilla dotter, men helt ensam kan hon inte ha varit för i januari 1872 föddes en liten flicka. Fadern var Johannes Johansson från Dädesjö. På den tiden var det svårt att skilja sig, men i april 1872 fick Helena äntligen det efterlängtrade skilsmässobrevet från Domkapitlet i Växjö. I husförhörslängderna skrevs Israel under resten av sitt liv som "frånskilda mannen", men däremot nämndes inte brotten som han hade begått. Helena slapp att bli kallad för "den frånskilda kvinnan" i november 1872, för då gifte hon sig med den fjorton år äldre Johannes Johansson och benämndes "hustrun".

Johannes var en säregen fågel i vår Herres hage. Prästen förstod sig inte riktigt på honom och redan som pojke skrevs han in som "besynnerlig" i husförhörslängderna. Johannes föddes 1823 på torpet Venbäckshult i Dädesjö, där modern Lisa hade växt upp och fadern Johan Petersson blev torpare. Föräldrarna hade gjort väl ifrån sig på husförhören, de kunde läsa innantill och katekesen och förklaringarna utantill och de förstod innebörden. Sonen Johannes hade inte varit som andra barn och hade svårt att lära. I början av 1830-talet råkade familjefadern ut för en svår olycka och antecknades som krympling. Han dog 1836 utfattig i en närbelägen backstuga bara 42 år gammal och efterlämnade fyra minderåriga barn. Under många år hjälpte Johannes sin mor att tigga mat till sig och de tre små systrarna för att överleva. Inte förrän 1843 hade han lärt sig det som behövdes för att bli konfirmerad; läsa innantill och Luthersk katekes med förklaringar utantill. Då var den unge mannen tjugo år. En efter en lämnade de tre yngre systrarna hemmet för att tjäna som pigor. Modern blev sängbunden de sista åren i sitt liv och dog 1857, men ytterligare tio år bodde Johannes kvar i backstugan, "fåkunnig, svagsint och besynnerlig till sinnet". 1857 bröt han slutligen upp och blev dräng på torpet Myckle utjord, ner mot Attsjö Norregårds utägor till. Fem år senare hittar vi Johannes på Furuby Håkansgård, där han "mindre vetande" arbetade som dräng. I november 1869 var den 46-årige mannen utan fast boende och skrevs på Attsjö rotes slut som arbetskarl och fattig, men det var inget uppseendeväckande. Vid denna tid var det nämligen svårt att få jobb på grund av den svåra missväxten. I kyrkboken står en anmärkning om att Johannes de sista åren inte hade tagit nattvarden vilket däremot var uppseendeväckande och graverande, i kyrkans ögon. Helenas och Johannes dotter Sara Lisa föddes på Westratorp i januari 1872, men paret kunde inte gifta sig förrän i november. Först skulle skilsmässan bli klar och sedan måste prästen ge sitt godkännande till äktenskapet. Nu var Johannes tvungen att uppdatera sina kristendomskunskaper och lova att framöver regelbundet bevista Herrens heliga nattvard, vilket både han och Helena gjorde. Två dagar före julafton 1873 föddes sonen Jonas Peter och prästen kunde glädja sig över att barnet var född inom äktenskapet.

Prästen vid Straffängelset i Karlskrona antecknade i husförhörslängden att Israel Pettersson, vid sina två förhör hade godkända kunskaper i innanläsning men klen kristendomskunskap. En gång per år mottog fånge 383 nattvarden, utom 1873 då han närvarade två gånger. Var det kanske för att få herrens förlåtelse, efter att i september månad ha dömts till åtta dygn i ljus cell för olydnad och ohövlighet mot befäl? Inför frigivningen den 2 augusti 1875 antecknade prästen att Israels uppförande på senare tid hade varit utan anmärkning. På fångens konto redovisas klädköp för 25 kr, premievaror för 18 kr och att 140 kr avsändes till landshövdingen i Kronobergs län, troligen på grund av att Israel hade dömts att förlora medborgligt förtroende under tio år. Vid frigivningen erhöll han 9, 13 kr i kontanter. Efter att ha avtjänat sitt sexåriga straff på fängelset i Karlskrona, kom Israel hem till Attsjö igen och blev dräng på Torsagård.

År 1878 hände något uppseendeväckande; Helenas f.d. make, som hade försökt giftmörda henne, flyttade tillbaks till Westratorp. I egenskap av fader hade Israel försörjningsansvar för Sofia tills hon blivit konfirmerad och under tre år bodde han i sitt tidigare hem, betalade underhåll för sin dotter och hyra för sig själv. Därefter flyttade Israel tillbaks till Torsagård och fortsatte att arbeta som dräng. Sina sista arbetsföra år bodde han i Hemmesjö socken, för att 1908 slutligen somna in på fattigstugan i Kårestad, orkeslös och utfattig.

Att Israel hade varit inneboende under tre år, var ekonomiskt fördelaktigt för fattigkassan. Familjen på Westratorp hade inte haft så mycket att säga till om – fattigt backstugefolk fick gilla läget. Helena födde två flickor till; Anna som ett år gammal dog av kikosta 1878 och lilla Johanna som bara blev en vecka. Tio månader senare, i oktober 1880, gav Helena liv åt sonen Carl Otto. Johannes närmade sig de sextio, en ålder när många skrevs som "utgamla och odugliga till arbete". När äldsta dottern Sofia var konfirmerad, ansågs hon gammal nog att försörja sig själv och började tjäna som piga. På Furuby Hanagård trivdes hon bra och stannade i fyra år. Därefter arbetade hennes syskon Jonas Peter och Sara Lisa på samma gård och där dog den yngre system 1891 bara 19 år gammal. Dödsorsaken finns inte registrerad i kyrkböckerna. År 1893 avled både Helenas make Johannes och Johanna, hennes syster och närmaste granne på backstugan Grytemo. Eftersom Helena och yngste sonen Carl Otto blev ensamma långt ute i skogen flyttade äldste sonen Jonas Peter hem igen. För att klara försörjningen skaffade han arbetstillstånd och arbetade under sommarhalvåret i andra delar av Sverige. Kanske gjorde Jonas Peter som många andra unga män från Attsjö och blev rallare i Norrland. De sista åren i sitt liv arbetade han som dräng och arbetskarl i grannsocknarna. I november 1908 dog Jonas Peter av lungsot på Bostorp Mellangård i Dädesjö, där han var grovarbetare. Helenas och Johannes äldste son blev bara 35 år gammal.

Medan Sofia ännu arbetade på Hanagård, flyttade soldat Karl Johan Fransson Stål från Hemmesjö till soldattorp 24 under Furuby Olsagård. I juli 1871 dog hans fru och Ståhl behövde en ny hustru på torpet och en mor till sin lille son. I november samma år återvände Sofia, som arbetade på Hanagård, hem till Westratorp. Detta tyder på att hon inte ville binda sig som piga ytterligare ett år och mycket riktigt, i april 1872 tog hon och soldat Stål ut lysning och gifte sig. De kommande åren födde Sofia fyra barn på soldattorpet, innan familjen i mars 1900 flyttade till Hovmantorp. Systemet med de indelta soldaterna höll på att avvecklas och i mars 1900 blev Stål i stället arrendator på 1/8 mantal Hessle Södregård. Efter elva år kunde de friköpa huset och jorden från Träexport AB i Lessebo och blev därmed ägare till fastigheten Nyatorp. Familjens barn uppnådde vuxenålder och flyttade till olika delar av Sverige, längst bort Ståhls äldste son Axel Edvard, som gifte sig, blev korpral vid ingenjörskåren i Stockholm och sedan flyttade till Övre Luleå församling där ingenjörstrupperna i Boden ingick. Karl Johan dog på Nyatorp 1937, medan Sofia levde ända till 1953 och somnade in på ålderdomshemmet.

I nästan tjugio år bodde Helena Jonasdatter Tengbom ensam på Torsagårds utmark i den lilla backstugan, som hade varit hennes hem i nästan ett halvt sekel. Hon genomlevde att bli förgiftad med arsenik, att hennes två små flickor dog i slutet av 1870-talet, att dottern Sara Lisa dog 19 år gammal och att äldste sonen Jonas Peter avled i lungsot vid 35 års ålder. Helenas stora glädje i livet var äldsta dottern Sofia och yngsta sonen Carl Otto. Syskonen stod varandra nära och i tjuogoårsåldern flyttade han till Hessle Södregård, där Sofias familj också bodde. Året därpå hade Carl Otto blivit arbetskarl och var skriven på ett f.d. soldattorp, som nu kallades Lägenheten Ängsgärdet. Tre år senare kunde modern på Westratorp glädja sig åt att sonen

hade kunnat köpa loss torpstugan och nu ägde ett eget hem. Som tur var somnade Helena in för gott 1914, vid 77 års ålder. Tack vare detta slapp hon uppleva hur yngste sonen, som kördräng på den stora gården Lindeskruf i Hovmantorp, skadades till döds när en häst skenade i juni 1916. Då var Carl Otto 35 år.

Källor förutom kyrkböcker:

Konga härads dombok, Sommaring 1869, Vol. 203, No 2. Utslag för rannsakningsmål den 17 juli 1869 på cellfängelset i Växjö gällande Israel Pettersson. Vadstena landsarkiv.

Smålandsposten 19 juli 1869, notis angående Israel Petterssons dom. Kungliga biblioteket.

AD. Malmö Centralfängelse DIIIab:3. Namn och Nummerrullor 1844-1882, bild 670

AD. Malmö Centralfängelse DIIIb:4. Kyrkobok vid Malmö Straff- och Arbetsfängelse 1856 11/6 – 1860 28/4, sid 46

AD Malmö Centralfängelse DIIIa:25. 1853-1857, bild 352

AD. Porträtt: Malmö länsfängelse DIIIi:1 1859 -1861, bild 64

AD. Centralfängelset i Karlskrona. D3D:2 1861-1874, bild 4870

AD. Centralfängelset i Karlskrona. D3AA:7 1866-1874, sid 383

AD. Centralfängelset i Karlskrona. D3CA:5 1868 – 1882, sid 383